

แนวความคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมและความเป็นไทยในงานพระนิพนธ์เกี่ยวกับดนตรีไทยของ
สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพกับการสร้างวัฒนธรรมความเป็นไทย (พ.ศ. 2502-2531)
IDEA CONCERNING TO BEING THAI CULTURE AND THAINESS FROM PRINCE
DAMRONG RAJANUBHAB'S WORKS ON THAI CLASSICAL MUSIC AND THE
DEVELOPMENT OF THAI CULTURE AND THAINESS (1959-1988)

ภัทรวดี ภูชฎาภิรมย์* PATARAWDEE PUCHADAPIROM*

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องนี้มุ่งศึกษาแนวความคิดและความสัมพันธ์ระหว่างแนวความคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมและความเป็นไทยในงานพระนิพนธ์เกี่ยวกับดนตรีไทยของสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพกับนโยบายของรัฐบาลในการสร้างวัฒนธรรมความเป็นไทย ผลการวิจัยพบว่าด้วยเหตุที่สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ มีสถานะเป็นเชื้อพระวงศ์ชั้นสูงอีกทั้งทรงดำรงตำแหน่งเป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย จึงมีส่วนสำคัญในการเสริมสร้างความมั่นคงในการปกครองและค้าชูสถาบันพระมหากษัตริย์ แนวความคิดเกี่ยวกับความเป็นไทยของพระองค์จึงเป็นการชี้ให้เห็นถึงบทบาทของพระมหากษัตริย์ในฐานะผู้ปกครองซึ่งนำความเจริญและความสุขสู่ราษฎรทั่วทั้งพระราชอาณาจักร เนื่องจากดนตรีไทยของศูนย์กลางอำนาจรัฐเป็นศิลปะชั้นสูงซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของความบันเทิงและพิธีกรรมของราชสำนัก และเป็นส่วนหนึ่งของความเจริญที่เกี่ยวเนื่องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ส่งผลให้งานพระนิพนธ์ดนตรีไทยจำกัดอยู่เพียงดนตรีของราชสำนักหรือดนตรีของศูนย์กลางอำนาจรัฐ ที่แบ่งแยกจากดนตรีตามภูมิภาคหรือหัวเมืองอย่างชัดเจน

พระนิพนธ์ตำนานเกี่ยวกับดนตรีไทยในสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทุกเรื่องให้ความสำคัญยิ่งในการตรวจสอบตีความหลักฐาน ทำให้ข้อมูลในพระนิพนธ์ได้รับความเชื่อถือ และในฐานะนักประวัติศาสตร์ซึ่งได้รับการยกย่องเป็นพระบิดาแห่งประวัติศาสตร์ไทยจึงนำความรู้ทางประวัติศาสตร์มาใช้อธิบายประวัติศาสตร์ไทยโดยเฉพาะความรู้ที่ว่าดนตรีไทยรับอิทธิพลจากอินเดียซึ่งอิทธิพลแนวความคิดเกี่ยวกับขอบเขตของดนตรีไทยและการอธิบายประวัติศาสตร์ไทยดังกล่าวยังคงสืบต่อมาผ่านการศึกษและการจัดกิจกรรมดนตรีไทยของ กรมศิลปากร และผู้มีบทบาทสำคัญในการส่งต่อความรู้ดังกล่าวคือ มนต์รี ตราโมท ศิลปินแห่งชาติและนักวิชาการดนตรีไทยคนสำคัญ

รัฐบาลตั้งแต่สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (พ.ศ. 2502-2506) จนถึงพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ (พ.ศ. 2523-2531) ต่างประสบปัญหาการเสื่อมของวัฒนธรรมดั้งเดิม อีกทั้งปัญหายากจากลัทธิคอมมิวนิสต์ ซึ่งรัฐบาลเห็นว่าส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของชาติ ทำให้รัฐบาลให้ความสำคัญกับการสนับสนุนส่งเสริมวัฒนธรรมประจำชาติที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของความเป็นไทย ดนตรีไทยจึงได้รับการส่งเสริมให้สืบทอดผ่านการเรียนการสอน ผ่านหน่วยงานวัฒนธรรม คือ “สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ” และการจัดกิจกรรมเผยแพร่ดนตรีไทย แนวความคิดดนตรีไทยกับความเป็นไทยที่สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงวางรากฐานไว้จึงยังมีอิทธิพลสืบต่อมา

คำสำคัญ : แนวความคิด/ ดนตรีไทย/ สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ/ วัฒนธรรม/ ความเป็นไทย

*รองศาสตราจารย์ ดร., ภาควิชาดุริยางคศิลป์ กรมการศูนย์เชี่ยวชาญเฉพาะทางวัฒนธรรมดนตรีไทย คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
patarawdee.p@chula.ac.th.

*Associate Professor Dr., Department of Music, Center of Excellence for Thai Music and Culture Research, Faculty of Fine and Applied Arts, Chulalongkorn University, patarawdee.p@chula.ac.th.

Received 8/9/2565, Revised 29/9/2565, Accepted 30/9/2565

Abstract

The research aim to study idea concerning and relationship between idea concerning to being Thai culture and “Thainess” from Prince Damrong Rajanupap’s work on Thai classical music and government policy in Thai culture and “Thainess”. The findings revealed that Prince Damrong Rajanupap status is as a high-ranking royal family member who also held the position of Chancellor of the Ministry of the Interior. Therefore, he played an important role in strengthening the stability of governance and upholding the monarchy. His concept of “Thainess” was to highlight the role of the monarch in the status of ruler, which brings prosperity and happiness to the people of the whole kingdom. As a central feature of state power, Thai music was considered a high art form that is part and parcel of the royal court’s entertainment and ceremonies. Therefore, Thai music was an integral part of the civilization that is related to the monarchy. This means that the works of Thai composition is limited to the music of the royal court or the music of the center of state power at that time. That music is clearly distinct from music by region or city in the rest of the kingdom.

Thai music in the era of Prince Damrong Rajanupap consists of the following four themes: (1) “Describing the Musical Instruments;” (2) “Legends of Mahori;” (3) “Legends of Lakhon Inao;” and (4) “Legends of Sapa.” Each theme attaches great importance to the examination of the interpretation of evidence which are not always well-documented in the historical record of the same period. As a historian who is regarded as the father of Thai history, he applied his knowledge to explain the history of Thai music. This included the concept that Thai music is influenced by India. The various influences of the scope of Thai music and the articulation of Thai music history continues through the study and activities of Thai music by the Fine Arts Department. The key player in passing on such knowledge is Montri Tramote, an important Thai national artist and scholar.

Starting in the era of Field Marshal Sarit Thanarat (1959-1963) to General Prem Tinsulanonda (1980-1988), there began a progressive deterioration of traditional Thai culture. In addition, foreign Communist influence was considered a threat to national security. Thus, successive government administrations decided to promote a national cultural identity of “Thainess” to help solidify the population under a unified theme. An important component of this cultural identify was Thai music, which was encouraged to be learned, taught, and passed on through subsequent generations. An “Office of National Cultural Commission” was established, and this entity organized dissemination of Thai musical activities. In this way, the foundation of “Thainess” laid by Prince Damrong Rajanupap would continue to have influence in modern times.

Keywords: idea/ Thai classical music/ prince Damrong Rajanubhab/ culture/ Thainess

บทนำ

สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงเป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประสูติแต่เจ้าจอมมารดาชุ่ม และเป็นพระราชอนุชาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงรับราชการครั้งแรกเป็นนายทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นอธิบดีคนแรกเมื่อตั้งกรมศึกษาธิการเมื่อ พ.ศ. 2430 ต่อมาทรงดำรงตำแหน่งเป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ดูแลรับผิดชอบราชการเกี่ยวกับมณฑลเทศาภิบาลทั่วประเทศ แนวความคิดของพระองค์จึงมีส่วนสำคัญในการช่วยเสริมสร้างความมั่นคงในการปกครองและค้าชูสถาบันพระมหากษัตริย์ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงลาออกจากตำแหน่งและกลับมารับราชการเป็นเสนาบดีกระทรวงมรดกในช่วงปลายรัชกาล รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงดำรงตำแหน่งอภิรัฐมนตรี และเป็นนายกราชบัณฑิตยสภา ทรงเป็นแม่งานดำเนินงานจัดบันทึกเพลงไทยด้วยโน้ตสากล ด้วยเหตุที่ทรงสนพระทัยและเชี่ยวชาญในการศึกษาและนิพนธ์ผลงานด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี จึงได้รับการยกย่องเป็น “พระบิดาแห่งประวัติศาสตร์ไทย” ในส่วนดนตรีไทยทรงพระนิพนธ์ตำนานเกี่ยวกับดนตรีไทยไว้หลายเรื่อง ในขอบเขตดนตรีของศูนย์กลางอำนาจรัฐ พระนิพนธ์ดังกล่าวมีอิทธิพลต่อขอบเขตของดนตรีไทยและการศึกษาดนตรีไทยสืบมา

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาแนวความคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมและความเป็นไทยในงานพระนิพนธ์เกี่ยวกับดนตรีไทย ของสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างแนวความคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมและความเป็นไทยในงานพระนิพนธ์เกี่ยวกับดนตรีไทยของสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพกับนโยบายของรัฐบาลในการสร้างวัฒนธรรมความเป็นไทย (พ.ศ. 2502-2531)

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่องนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ทบทวนวรรณกรรมและเก็บข้อมูลในส่วนเอกสารและผลงานที่เกี่ยวข้องรวมถึงสัมภาษณ์นักวิชาการและผู้ที่เกี่ยวข้อง นำมาวิเคราะห์ข้อมูล และเขียนรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

ผลการวิจัย

ก่อนหน้ารัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดินแดน “สยาม” ประกอบด้วยพระนครและหัวเมืองต่างๆ ซึ่งมีเจ้าเมืองปกครองดูแล เนื่องจากการทำสงครามกับบ้านเมืองอื่น ๆ ทำให้มีการกวาดต้อนผู้คนเข้ามา อีกทั้งการค้าขาย ทำให้มีผู้คนจากต่างแดนเข้ามาตั้งหลักแหล่ง ดังจารึกวัดพระเชตุพน ระบุถึง “ชาติภาษา” ต่าง ๆ ในช่วงสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ถึง 32 ชาติภาษา ความสับสนหรือมีจินตนาการว่าเป็นคน “ชาติ” เดียวกัน จึงยังไม่เกิดขึ้น ต่อมาเมื่อมีการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อันก่อให้เกิดระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ทำให้ “สยาม” มีเส้นเขตแดนที่ชัดเจนแน่นอน การสร้างสำนึกแนวความคิดเรื่อง “ความเป็นไทย” และความยิ่งใหญ่ ของชาติไทยจึงเกิดขึ้นเพื่อแสดงถึงพระบารมีขององค์พระมหากษัตริย์ที่ทรงปกครองคนทุกกลุ่มและมีพระราชอำนาจเหนือทุกหัวเมืองในประเทศสยาม ดังที่ทรงแสดงถึงพระบารมีที่ทรงปกป้องคนหลายกลุ่มในเขตประเทศสยาม ความว่า

ความจริงที่เราสามารถจัดการบ้านเมืองได้สำเร็จตลอดทั่วไปในพระราชอาณาเขตรอบด้วยหัวเมืองทั้งหลาย แม้ขยายอยู่ในพื้นแผ่นดินอันไพศาล มี ราษฎรอาศัยอยู่ พุดภาษาอันเดียวกันเพี้ยนกันบ้างดังนี้ เปนเหตุที่เต็มใจยินดี ของเราเปนอันมาก ไทยลาวชนทั้งปวงนี้ ก็นับถือตัวเปนพวกอยู่ในชาติเดียวกันอันหนึ่งแลตั้งตาคาหมายว่าเราเปนเจ้าเปนใหญ่ผู้อุปถัมภ์บำรุง¹

แนวพระราชดำรินี้ในการเป็นผู้ปกครองซึ่งนำความเจริญและความสุขสู่ราษฎรทั่วทั้งพระราชอาณาจักร ซึ่งมีความแตกต่างกันทางฐานะในสังคม มีอิทธิพลต่อแนวความคิดของสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ดังสายชลสัถยานุรักษ์ กล่าวสรุปถึงการที่สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงเรียงประวัติศาสตร์ศิลปะตามยุคสมัยเพื่อแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองทางศิลปะของไทยที่มีผู้ปกครองสืบต่อกันมาว่า

ศิลปะเหล่านั้นได้รับการจัดหมวดหมู่และยุคสมัยคู่ไปกับพัฒนาการของ ชนชาติสยาม กล่าวคือ เป็นศิลปะทวารวดี ศิลปะศรีวิชัย ศิลปะลพบุรี ศิลปะเชียงแสน ศิลปะสุโขทัย ศิลปะอยุธยา และศิลปะรัตนโกสินทร์ ตามลำดับ ขณะเดียวกันศิลปะเหล่านี้ก็กลายเป็นเครื่องหมาย แห่งความเจริญรุ่งเรืองอย่างสืบเนื่องของ “เมืองไทย” ตั้งแต่ยุคโบราณได้เป็นอย่างดี²

แนวความคิดที่คนทุกกลุ่มเป็นส่วนหนึ่งของบ้านเมืองแต่ก็มีความแตกต่างทางวัฒนธรรมเห็นได้จากที่ทรงชี้ถึงความหลากหลายของกลุ่มคนหลากหลายชาติพันธุ์ที่นับเป็นชาวสยามแต่มีวัฒนธรรมอันแสดงถึงความแตกต่างกันมาแต่เดิมว่า

แผ่นดินอันเป็นที่ตั้งสยามประเทศนี้ แต่เดิมเป็นที่อยู่ของประชาชน 2 ชาติ คือ ขอมชาติ 1 ลาวชาติ 1 ชาติภูมิของขอมอยู่ที่แผ่นดินต่ำข้างใต้ คือที่เบมเมืองเขมร เดียวนี้ แลตามชายทะเลเข้ามาในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาข้างตอนใต้ ตลอดออกไป จนเมืองรามัญ....
ชนชาติขอม แลลาวเดิมเปนอย่างไร จะรู้ได้ในเวลานี้แต่เพียงว่า บุคคลจำพวกที่ เราเรียกว่า ข่า ขมุ เขมร มอญ เม็ง เหล่านี้ ภาษาที่พูดเปนภาษาขอม จึงเข้าใจได้ว่า ชนชาติเหล่านี้เปนเชื้อสายสืบมาแต่ขอม ส่วนลาวนั้น ลาวเดิมคือคนจำพวกที่เราเรียก ทุกวันนี้ว่าลัวะ แลลว้า...³

การจำแนกความแตกต่างของกลุ่มชนดังกล่าวส่งผลให้งานพระนิพนธ์ให้ความสนใจเกี่ยวกับดนตรีของราชสำนักหรือดนตรีของศูนย์กลางอำนาจรัฐ ที่แบ่งแยกจากดนตรีตามภูมิภาคหรือหัวเมืองอย่างชัดเจน นอกจากนี้วัฒนธรรมดนตรีซึ่งมีความแตกต่างกันระหว่างราชสำนักกับภูมิภาคหรือหัวเมืองต่าง ๆ ยังมีส่วนสำคัญในการแบ่งแยกฐานะหรือชนชั้นของคนในสังคม วัฒนธรรมดนตรีของราชสำนักเป็นส่วนหนึ่งของพระราชพิธีและความบันเทิง มีการสร้างสรรค์อย่างประณีต และมีพัฒนาการจนเป็นศิลปะชั้นสูง จึงได้รับการส่งเสริมให้เป็นศิลปะที่แสดงถึงความเจริญของชาติ และเป็นเอกลักษณ์ของความเป็นไทยที่ผ่านวิวัฒนาการสืบเนื่องมายาวนาน ดังที่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงให้ความสำคัญกับศิลปะและวัฒนธรรมอันสะท้อนถึงความเจริญของประเทศเช่นที่ประเทศทางตะวันตก

1. พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ตั้งแต่ พ.ศ. 2451 ถึง พ.ศ. 2453) (พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2458), 41.

2. สายชล สัตยานุรักษ์, โครงการประวัติศาสตร์วิคิดเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมไทยของปัญญาชน (พ.ศ. 2435-2535) (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2550), 123.

3. สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา (พระนคร : โรงพิมพ์ไทย, 2457), 35-36.

ตกให้ความสำคัญ โดยรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมดั้งเดิม เพื่อสื่อถึง เอกลักษณ์ของ “ความเป็นไทย” ขณะเดียวกันก็ทรงโปรดฯ ให้ความสำคัญแบบตะวันตกมาปรับปรุงแต่ยังคงไว้ซึ่งศิลปะความเป็นไทย เช่น การส่งดนตรีไทยไปร่วมงานมหกรรมฉลองครบร้อยปีของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเมืองวิมปลีย์ ที่ประเทศอังกฤษ ในปี 2428 หรือการปรับปรุงวงปี่พาทย์ดึกดำบรรพ์ในรัชสมัยของพระองค์ เป็นต้น

สมเด็จพระปรมัยยิกายศราชนาถเป็นพระบรมวงศ์ชั้นสูงซึ่งผูกพันใกล้ชิดกับองค์พระมหากษัตริย์อีกทั้งยังทรงดำรงตำแหน่งเป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ดูแลรับผิดชอบราชการเกี่ยวกับการปกครองบ้านเมือง แนวความคิดเกี่ยวกับความเป็นไทยในช่วงสมัยที่รัฐให้ความสำคัญกับการสร้างความเจริญ โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นผู้นำมาซึ่งความเจริญดังกล่าวส่งผลให้แนวความคิดของพระองค์เกี่ยวกับเอกลักษณ์หรือความเป็นไทยเป็นความเจริญที่ผูกพันหรือสัมพันธ์กับพระมหากษัตริย์ด้วย แนวความคิดดังกล่าวมีการสืบทอดโดยหลวงวิจิตรวาทการ อธิบดีกรมศิลปากร ผู้มีบทบาทสำคัญในการวางรากฐานการสืบทอดศิลปะอันสื่อถึงความเจริญของชาติผ่านการศึกษาและผลงานการแสดงของกรมศิลปากร ดังการกล่าวถึงความสำคัญของงานศิลปะว่า

ชาติใด ๆ จะได้รับความนับถือเป็นชาติอันแท้จริง จะต้องมີศิลปของตนเอง ซึ่งมีลักษณะผิดแปลกกับของชนชาติอื่น ๆ หรือมีเครื่องแสดงว่าเกิดจากความคิดประดิษฐ์ของตนเอง ไม่ใช่เอาอย่างชาติอื่นมาเสมอไป...เพราะเหตุว่า การที่ ประชาชนหมู่ใด จะสามารถมีศิลปของตนเองได้ ประชาชนหมู่นั้นจะต้องก่อร่าง สร้างตัวมานาน มีวัฒนธรรมสูง และมีคนฉลาดมาแล้ว...เรายังมีของเก่าซึ่งจะแสดงให้เห็นอายุยืนยาว มากเพียงไรยังเป็นเกียรติยศแก่บ้านเมืองเพียงนั้น เพราะของเก่าที่มีอยู่นั้น เป็นเครื่องแสดงว่าเราเจริญแล้วมาแต่โบราณ⁴

แนวความคิดที่ว่าศิลปะชั้นสูงเป็นศิลปะที่แสดงถึงความเจริญของชาติ ดนตรีไทยซึ่งเป็นเอกลักษณ์ที่แสดงถึงความความเป็นไทยจึงได้รับการสืบทอดมาผ่านการศึกษและการเผยแพร่ผลงานของกรมศิลปากร

1. งานพระนิพนธ์ดนตรีไทยในสมเด็จพระปรมัยยิกายศราชนาถ

พระนิพนธ์ตำนานเกี่ยวกับดนตรีไทยในสมเด็จพระปรมัยยิกายศราชนาถมีทั้งหมด 4 เรื่อง คือ “ตำนานมโหรี (2460)” และ “ตำนานเรื่องละครอิเหนา (2460)” “ตำนานเสภา (2464)”⁵ และ “อธิบายเรื่องเครื่องมโหรีปี่พาทย์ (2471)”⁶ ทั้งนี้นงานนิพนธ์ในลักษณะ “ตำนาน” เป็นการเล่าเรื่องในเชิงอิทธิปาฏิหาริย์ เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของราชวงศ์ บ้านเมือง สถานที่ ตลอดจน ปุชนิยสถานและปุชนิยวัตถุ งานเขียนในลักษณะเช่นนี้เริ่มเปลี่ยนแปลงในสมัยรัชกาลที่ 4 เมื่อการศึกษาความรู้แบบตะวันตกมีอิทธิพลในหมู่ชนชั้นสูง งานนิพนธ์เกี่ยวกับความรู้เริ่มเปลี่ยนเป็นการอธิบายความอย่างมีเหตุผล มีการวิพากษ์หลักฐานตามหลักวิทยาศาสตร์ ทำให้เกิดงานเขียนที่เรียกว่า “ตำนาน” อีกลักษณะหนึ่ง ซึ่งเป็นการอธิบายประวัติความเป็นมาของเรื่องราวต่าง ๆ โดยให้ความสำคัญกับหลักฐานข้อเท็จจริงตรวจสอบและตีความหลักฐาน

พระนิพนธ์ตำนานทั้ง 4 เรื่อง ล้วนเกี่ยวข้องกับดนตรีของศูนย์กลางอำนาจรัฐ กล่าวคือ “ตำนานเครื่องมโหรีปี่พาทย์” เป็นพระนิพนธ์ที่เนื้อหาครอบคลุมประเภทของเครื่องดนตรี และวงดนตรีของศูนย์กลางอำนาจรัฐ⁷ ประเภท

4. หลวงวิจิตรวาทการ, “การศิลปการ (ส่วนที่เกี่ยวกับหน้าที่ข้าหลวงประจำจังหวัด),” ใน อธิบดีคนแรกของกรมศิลปากร พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ (กรุงเทพฯ : จงเจริญการพิมพ์, 2435), 66-69.

5. ปรากฏพระนิพนธ์ที่เกี่ยวข้องดนตรีไทยในลักษณะอื่น ๆ เช่น “สาส์นสมเด็จ” ซึ่งรวบรวมลายพระหัตถ์โต้ตอบระหว่างสมเด็จพระปรมัยยิกายศราชนาถ กับ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2457 ถึง พ.ศ. 2486 ปรากฏเรื่องราวเกี่ยวกับดนตรีไทยอยู่หลายตอนแต่เป็นการสอบถามความรู้ระหว่าง 2 พระองค์

6. พระนิพนธ์เรื่องนี้ต่อมาเรียกชื่อว่า “ตำนานเครื่องมโหรีปี่พาทย์”

7. แม้ว่ากล่าวถึงเครื่องดนตรีที่จัดเป็นเครื่องดนตรีของภูมิภาคอื่น คือ “ปี่ซอ” ซึ่งขณะนั้นนิยมเล่นกันบริเวณหัวเมืองมณฑลพายัพ และ “แคน” ซึ่งเล่นกันบริเวณหัวเมืองฝ่ายตะวันออก ซึ่งอธิบายว่าเป็นของชาติไทยมาแต่เดิมและเคยนิยมเล่นแพร่หลายในบริเวณศูนย์กลางอำนาจรัฐ และขณะนั้นยังคงมีเล่นกันอยู่บ้าง

ของวงดนตรีจึงมุ่งอธิบายถึงวงปี่พาทย์ วงมโหรี วงกลองแขก วงกลองแขกเครื่องใหญ่ และวงมโหรีเครื่องสาย 2 โดยกล่าวถึงประวัติในส่วนที่มาและพัฒนาการในช่วงสมัยต่าง ๆ เพื่อให้ภาพรวมวัฒนธรรมดนตรีของศูนย์กลางอำนาจรัฐ “ตำนานมโหรี” มีเนื้อหารวบรวมความรู้เกี่ยวกับวงมโหรี ซึ่งมีพัฒนาการเกี่ยวข้องกับราชสำนัก และชนชั้นนำโดยตรง เนื้อหาของพระนิพนธ์เล่มนี้ คล้ายคลึงกับประวัติวงมโหรีใน “ตำนานเครื่องมโหรีปี่พาทย์” โดยกล่าวถึงความเป็นมาและพัฒนาการในขั้นตอนต่าง ๆ แต่รวบรวมตำราเพลงมโหรี ซึ่งเป็นรายชื่อเพลงมโหรีครั้งกรุงศรีอยุธยาและบทสำหรับขับร้องลำนำเพลงมโหรีของเก่ามาตีพิมพ์รวมไว้เพื่อมิให้สูญหาย ส่วนตำนานเสภาและตำนานเรื่องละครอิเหนา กล่าวถึงวง ปี่พาทย์ ในเชิงประวัติและพัฒนาการที่สัมพันธ์กับการแสดง “ตำนานเสภา” มีเนื้อหารวบรวมความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการของการขับเสภา บทเสภา ประวัติครูเสภา ประวัติครูปี่พาทย์ และ วงปี่พาทย์ ซึ่งเป็นวงดนตรีประกอบการขับเสภา และพัฒนาการของวงปี่พาทย์เสภาที่สัมพันธ์กับการขับเสภา “ตำนานเรื่องละครอิเหนา” มีเนื้อหาเกี่ยวกับกำเนิดและพัฒนาการของละคร อธิบายถึงประวัติและพัฒนาการของวงปี่พาทย์ เนื่องจากเป็นวงดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบละคร รวมทั้งยังรวบรวมข้อมูลการประกอบอาชีพนักปี่พาทย์ในสังคมไทย พระนิพนธ์ตำนานทั้ง 4 เรื่อง นอกจากให้ความสำคัญกับเรื่องราวดนตรีของศูนย์กลางอำนาจรัฐแล้วยังให้ความสำคัญกับการใช้หลักฐาน อีกทั้งทรงเป็นนักประวัติศาสตร์จึงทรงรอบรู้กว้างขวางในเรื่องต่างๆ พระนิพนธ์ตำนานดนตรีไทยจึงกล่าวถึงประวัติความเป็นมาอันเป็นผลจากการศึกษาความรู้ในขณะนั้นซึ่งเชื่อกันว่าอารยธรรมไทยได้รับอิทธิพลจากอินเดีย

1.1 การให้ความสำคัญกับการใช้หลักฐาน

พระนิพนธ์ตำนานดนตรีไทยในสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพทุกเรื่องให้ความสำคัญกับข้อเท็จจริงผ่านการให้เหตุผลบนพื้นฐานของการตรวจสอบยืนยันหลักฐานที่เชื่อว่าถูกต้อง เทียงตรง ซึ่งเชื่อกันว่าพระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้รับอิทธิพลแนวความคิดการเขียนประวัติศาสตร์จากยุโรปในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 และ คริสต์ศตวรรษที่ 20⁹ ดังที่ทรงให้ความสำคัญกับการพิจารณาหลักฐานอย่างกว้างขวางโดยรวบรวมหลักฐาน และใช้วิธีการนำเสนอโดยอ้างอิงที่มาของหลักฐาน สอบสวนจากพยานบุคคลผู้มีโอกาสพบเห็นเหตุการณ์ และนำหลักฐานมาตรวจสอบตีความ ดังทรงแสดงถึงการให้ความสำคัญกับการใช้หลักฐานในการแต่งตำนานเรื่องละครอิเหนา ว่า

การที่ข้าพเจ้าแต่งเรื่องตำนานละครอิเหนา ได้อาไศรยหนังสือเก่าหลายเรื่อง...และอาไศรยความที่ได้เคยรู้เห็นมาแต่ก่อน ประกอบกับความสันนิษฐานบ้าง แต่ยังต้องอาไศรยไต่ถามผู้อื่นอีกมากด้วยกัน...และเมื่อแต่งหนังสือตำนานนี้แล้วได้ทูลวาน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ช่วยทรงตรวจตราทักท้วงด้วยอีกพระองค์หนึ่ง¹⁰

ในส่วนการใช้ข้อมูลทรงเน้นความถูกต้องที่มาของข้อมูลและทรงระวังที่จะกล่าวว่าเป็นข้อมูลจากประสบการณ์หรือเป็นข้อสันนิษฐาน เช่น ทรงอธิบายถึงลักษณะเสภาในสมัยกรุงศรีอยุธยา แต่เนื่องจากข้อมูลไม่เพียงพอ จึงทรงอาศัยข้อมูลในส่วนอื่นมาอธิบายตีความแต่จะทรงกล่าวอย่างชัดเจนว่าเป็นความจากการสันนิษฐาน เช่น ความว่า “หกทุ่มเบิกเสภาดนตรี เจ็ดทุ่มเบิกนิยาย” ทรงนำมาอธิบายลักษณะของเสภาโดยกล่าวว่า

9. นิธิ เอียวศรีวงศ์, ประวัติศาสตร์นิพนธ์ตะวันตก (ม.ป.ท. : ม.ป.ท., 2519), 209-223.

10. สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานเรื่องละครอิเหนา พิมพ์ครั้งที่ 4 (พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2508), 4-5.

อาไศรยความที่ปรากฏว่าเสภาเป็นอย่างหนึ่งต่างหากจากเล่านิทาน สันนิษฐานว่าเสภาคงขับเป็นลำนำ และคำที่ขับนั้นคงเป็นบทกลอน แต่ข้อที่ในกฎหมายเตียรบาลมีคำว่าดนตรีประกอบอยู่ด้วยนั้นอาจมี หมายความว่าได้เป็นสองนัย คือ นัยหนึ่งดนตรีเป็นเครื่องอุปกรณ์ของเสภา หรืออีกนัยหนึ่งดนตรีเป็น อย่างหนึ่งต่างหาก แล้วแต่พระเจ้าแผ่นดินจะเลือกทรงฟังเสภาหรือดนตรี ความทั้งสองนัยที่กล่าวมานี้ สันนิษฐานว่าที่ถุกันนั้น ดนตรี (คือเครื่องดีดสี) เห็นจะเป็นเครื่องอุปกรณ์แก่เสภา เพราะตามคติโบราณ เครื่องดนตรีย่อมเป็นของสำหรับประกอบกับขับร้อง ดังเช่นที่กล่าวว่าคนธรรพ์ “จับพิณดีด ประสานสำเนียงครวญ” ในเรื่องกาเกี¹¹

การใช้หลักฐานโดยระมัดระวังและแจ้งให้ทราบว่า หลักฐานที่ใช้เป็นข้อมูลหรือข้อสันนิษฐาน ย่อมทำให้ข้อมูล ในพระนิพนธ์ ได้รับความเชื่อถือ อีกทั้งหลักฐานที่ใช้ส่วนหนึ่งยังนำมาจากเหตุการณ์ร่วมสมัย ซึ่งหาได้ยากจากงาน นิพนธ์ในช่วงเดียวกัน เช่น ทรงเล่าถึงการร้องเพลงละครรับปีพาทย์ ซึ่งเป็นข้อมูลจากประสบการณ์ว่า “ร้องชมดงรับ ปีพาทย์ เป็นของเจ้าพระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์ขึ้นเมื่อในรัชกาลที่ 5”¹² การให้ความสำคัญกับการรวบรวมหลักฐาน เลือกใช้หลักฐาน และนำหลักฐานร่วมสมัยมาใช้โดยผ่านการวิเคราะห์ความ ย่อมทำให้หลักฐานที่ปรากฏในงาน พระนิพนธ์ตำนานดนตรีไทย น่าเชื่อถือ เป็นแหล่งอ้างอิงสืบต่อมา

1.2 การอธิบายเรื่องอิทธิพลของดนตรีอินเดียที่มีต่อดนตรีไทย

การตื่นตัวในการศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชาติในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ประกอบกับการค้นพบหลักฐานใหม่ทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ ทำให้นักวิชาการสามารถอธิบายประวัติ และ อารยธรรมของชาติได้ยาวไกลมากขึ้น ข้อสรุปที่ว่าอารยธรรมไทยรับอิทธิพลจากอินเดีย มีอิทธิพลต่อการอธิบาย ประวัติศาสตร์สาขาต่าง ๆ รวมทั้งประวัติศาสตร์ความเป็นมาของดนตรีไทย ดังที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ กล่าว ถึงเหตุที่อารยธรรมอินเดียมีอิทธิพลในสยามว่า

ชนชาวอินเดียมาเป็นคนสำคัญในประเทศนี้ เพราะอารยธรรมได้รุ่งเรืองในประเทศอินเดียมาช้านาน พวกชาวอินเดียรอบรู้ธรรมะแลศาสตราคมทั้งหลายยิ่งกว่าชาวประเทศทางนี้ในสมัยนั้น เพราะฉะนั้น เมื่อชาวอินเดียมาตั้งอยู่ ณ ที่ใดก็ได้เป็นครูบาอาจารย์ของชาวเมืองในที่นั้น... จะกล่าวแต่ เฉพาะที่เป็นสำคัญอันเป็นประโยชน์ สืบมาจนทุกวันนี้คือศาสนาอย่างหนึ่ง นิติศาสตร์อย่างหนึ่ง ศิลปะศาสตร์อย่างหนึ่ง อักษรศาสตร์อย่างหนึ่ง... ส่วนขนบธรรมเนียมซึ่งยังมีเค้าว่าได้แบบอย่างมา จากอินเดียก็มากมายหลายอย่าง¹³

บทบาทความสำคัญของอารยธรรมอินเดียต่อพัฒนาการความเจริญของชาติเช่นนี้ ส่งผลต่อแนวความคิดของ พระองค์ที่ว่าอารยธรรมอินเดียเป็นบ่อเกิดของศิลปะไทยรวมทั้งดนตรีไทย ทำให้สามารถอธิบายที่มาของดนตรีไทยได้ ว่ารับอิทธิพลจากดนตรีอินเดีย แล้วมีพัฒนาการจนเกิดแบบแผนของตนเอง ความว่า

เครื่องสังคีตดีดสีตีเป่าของไทยเรา โดยมากได้แบบอย่างมาจากอินเดียแต่ดัดดัดแปรปรวนเหมือนกันกับ พวกเขมร มอญ พม่า และชาวชวาละมลายู เพราะเช่นนั้นเครื่องดีดสีตีเป่าของชนชาวประเทศเหล่านี้

11. สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, *ตำนานเสภา* (พระนคร : โรงพิมพ์ไทย, 2468), 5-6. (ขีดเส้นใต้โดยผู้เขียน)

12. สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, *ตำนานเรื่องละครอิเหนา* พิมพ์ครั้งที่ 4 (พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2508), 46.

13. สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, “แสดงบรรยายพงษาวดารสยาม,” ใน *งานฉาปนกิจศพนายบุ* เรื่องพิเศษ (กรุงเทพฯ : ม.ป.พ., 2492), 3, 5, 7.

จึงคล้ายคลึงกัน ยังสังเกตเห็นได้จนทุกวันนี้ ก็เครื่องสังคีตของชาวอินเดียอันเป็นต้นตำราเดิมนั้น ใน คัมภีร์สังคีตรัตนกร จำแนกเป็น 4 ประเภทต่างกัน เรียกในภาษาสันสกฤตดังนี้คือ 1) ตะตะ เป็น เครื่องประเภทที่มีสายสำหรับดีดตีเป็นเสียง 2) สุคีระ เป็นเครื่องประเภทที่เป่าเป็นเสียง 3) อะวะนัทธะ เป็นเครื่องประเภทที่หุ้มหนังตีเป็นเสียง 4) ฉะนะ เป็นเครื่องประเภทที่กระทบเป็นเสียง... ชาวอินเดียได้นำแบบแผนมาสู่ประเทศนี้แต่ครั้งขอมยังเป็นใหญ่ครั้งไทยได้มาปกครองก็รับต่อมาจาก พวกขอมแล้วมาคิดแก้ไขเปลี่ยนแปลงโดยลำดับมา จนเป็นเครื่องดีดตีเป่าที่ไทย เราเล่นกันในทุกวันนี้¹⁴

แนวความคิดที่ว่า เครื่องดนตรีไทยได้แบบอย่างมาจากอินเดีย ตลอดจนการผสมวงดนตรีไทยได้แนวความคิด จากดนตรีอินเดีย ทำให้งานพระนิพนธ์ตำนานดนตรีไทยในสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ มีแนวทางการเลือก ใช้หลักฐานและอธิบายอยู่บนสมมุติฐานเดียวกัน เช่น ทรงอธิบายที่มาของวงมโหรีว่า “ต้นเดิมของมโหรีมาแต่ไหน มี คำเงื่อนปรากฏอยู่ในคำไหว้ครูที่บูชาเบญจศีลและคนธรรพ ข้อนี้แสดงให้เห็นว่าต้นตำรามาจากอินเดีย”¹⁵ นอกจากนี้ แนวความคิดว่าดนตรีไทยได้รับแบบอย่างมาจากอินเดียยังใช้อธิบายปัญหาข้อโต้แย้ง และนำไปสู่ข้อสรุป เมื่อได้ ข้อมูลสอดคล้องกับสมมุติฐาน เช่น การอธิบายกำเนิดของเสภาโดยศึกษาความหมายของคำว่า “เสภา” แต่ข้อมูลที่ ได้ยังไม่เพียงพอที่จะให้ข้อสรุปที่ชัดเจน จนพราหมณ์สุพรหมัญญศาสตร์ ผู้เชี่ยวชาญภาษาสันสกฤตอธิบายว่า พวก ทมิฬทางอินเดียได้มีพิธีบูชาขับลำนำสรรเสริญพระเป็นเจ้า โดยขับลำนำเข้ากับเครื่องดีดตีโตนเป็นจังหวะบางทีกี่ ฟ้อนรำบวงสรวงด้วย ซึ่งพิธีนี้เรียกว่า “เศรว หรือ หริเศรว” คำอธิบายนี้นำไปสู่ข้อสันนิษฐานว่าคำ “เศรว” เพี้ยน มาจากศัพท์ “เสวา” และทรงให้ข้อสรุปว่า คำว่าเสภาที่มีมาจาก เสวา ดังนั้น เสภาไทยจึงได้ตำรามาจากอินเดียดังที่ ทรงอธิบายว่า “สันนิษฐานว่าคำเศรวไฉนพวกทมิฬจะเรียกเพี้ยนมาแต่ศัพท์ “เสวา” ที่กล่าวในหนังสืออิติยาสาน ภาษา สันสกฤตนั่นเอง เมื่อได้ความดังนั้นก็เห็นพอจะยุติได้ว่าประเพณีขับเสภาไทยเราได้ตำรามาจากอินเดีย”

การอธิบายประวัติดนตรีไทยว่ามีที่มาจากดนตรีอินเดีย ทำให้พระนิพนธ์ตำนานดนตรีไทยมีที่มาสอดคล้องกับ แนวความคิดเรื่องอิทธิพลอารยธรรมอินเดียต่ออารยธรรมไทย ซึ่งเป็นที่ยอมรับทั่วไป ประกอบกับทรงให้ความสำคัญ กับการใช้หลักฐาน ทำให้งานพระนิพนธ์กลายเป็นแบบแผนที่ได้รับการยอมรับ

2 การสืบทอดแนวความคิดจากงานพระนิพนธ์

แนวความคิดที่ว่าดนตรีไทยของศูนย์กลางอำนาจรัฐเป็นศิลปะชั้นสูงที่สัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับพระมหากษัตริย์ นับเป็นเอกลักษณ์ของความเป็นไทย จึงทำให้ “ดนตรีไทย”¹⁷ ในพระนิพนธ์จำกัดขอบเขตตามแนวความคิดดังกล่าว นอกจากนี้การให้ความสำคัญกับการใช้หลักฐานและการอธิบายความเป็นมาของดนตรีไทย ยังมีอิทธิพลสืบทอดผ่าน การเรียนการสอนและการจัดกิจกรรมเผยแพร่ดนตรีไทย

2.1 การสืบทอดผ่านการเรียนการสอน

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี 2475 ดนตรีไทยมีพัฒนาการเข้าสู่ระบบการศึกษาสายสามัญ โดย การเปิดหลักสูตรการเรียนการสอนที่โรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ แนวความคิดเกี่ยวกับดนตรีไทยของราชสำนักซึ่ง แสดงถึงความเจริญของชาติ ได้ถูกนำมาเป็นต้นแบบในการนำเสนอวัฒนธรรมไทยของกรมศิลปากร ผ่านหลักสูตรการ ศึกษาดนตรีไทยของโรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ (ปัจจุบันคือวิทยาลัยนาฏศิลป์) รวมถึงการจัดแสดงผลงานดนตรีไทย ของกรมศิลปากรในรูปแบบต่างๆ แนวความคิดในการนำเสนอดนตรีไทยในความหมายของดนตรีที่สืบทอดจากดนตรี

14. สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, “อธิบายตำนานมโหรี,” ใน ประชุมมโหรีกับอธิบายตำนานมโหรี (พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2471), 1-3.

15. สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, “ตำนานเครื่องมโหรีปัทท,” ใน งานพระราชทานเพลิงศพคุณหญิงมโนปกรณ์นิติธาดา (กรุงเทพฯ : ม.ป.พ., 2473), 1.

16. สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานเสภา (พระนคร : โรงพิมพ์ไทย, 2468), 4.

17. แม้ภายหลังความหมายของดนตรีไทยจะขยายขอบเขตครอบคลุมดนตรีในส่วนภูมิภาค แต่ก็มี การแบ่งแยกดนตรีไทยกับดนตรีในส่วนภูมิภาคซึ่งเรียกทั่วไปว่า “ดนตรีพื้นเมือง” อย่างชัดเจน

ของราชสำนักและศูนย์กลางอำนาจรัฐที่ปรากฏในงานพระนิพนธ์ จึงยังคงสืบทอดต่อมา นอกจากนี้การเปิดหลักสูตรดนตรีไทยในโรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาวิชาดนตรีไทยเพียงแห่งเดียวขณะนั้น ต้องมีตำราประกอบการสอน บุญธรรม ตราโมท (ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นมนตรี ตราโมท) ครูสอนวิชาทฤษฎีดนตรีไทยของสถาบันดังกล่าวได้เขียนเอกสารประกอบการสอน “คำบรรยายวิชาดุริยางคศาสตร์ไทย” เป็นตำราเรียนและนับเป็นตำราดนตรีไทยเล่มแรกที่มีเนื้อหาครอบคลุมวิชาการดนตรีไทยทั้งในส่วนประวัติ ทฤษฎี และประสบการณ์ด้านดนตรีของผู้นิพนธ์ ดังมีการอธิบายเนื้อหาว่าประกอบด้วย “บทที่ 1 ว่าด้วยประวัติของดนตรี บทที่ 2 ว่าด้วยกฎเกณฑ์แห่งดนตรี บทที่ 3 ว่าด้วยความรู้เบ็ดเตล็ดและความเห็นในการดนตรี”¹⁸ ซึ่งเนื้อหาและแนวความคิด ในตำราเล่มนี้ผู้เขียนได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่าส่วนหนึ่งนำมาจากพระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

ในส่วนบทที่ 1 “ว่าด้วยประวัติดนตรีไทย” แสดงถึง อิทธิพลการศึกษาประวัติความเป็นมาของชาติที่มีต่อการอธิบายประวัติความเป็นมาของดนตรีไทย ซึ่งงานพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เป็นแบบแผนการอธิบายประวัติดนตรีไทยของตำราเรียนเพราะนอกจากการอธิบายประวัติดนตรีไทยที่สัมพันธ์กับการรอบการศึกษาถิ่นกำเนิดของคนไทยแล้ว การอธิบายประวัติดนตรีไทยที่สัมพันธ์กับการรับอิทธิพลดนตรีจากอินเดีย คงอธิบายตามงานพระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ดังการอธิบายว่า “การดนตรีของไทยซึ่งจะได้มาเริ่มต้นกันใหม่ในดินแดนนี้ หลังจากที่ได้พังทลายไปแล้วด้วยการถูกรุกรจากดินแดนเดิมนั้นจึงดำเนินไปโดยถือเอาแบบอย่างของอินเดียเป็นหลักโดยมาก”¹⁹ การอธิบายประวัติการผสมวงเครื่องดนตรีของตำราเรียนจึงอธิบายภายใต้กรอบแนวความคิดนี้ เช่น “ปีพาทย์แต่โบราณของไทยแปลงมาจากปัญจดุริยางค์ของอินเดียโดยตรง”²⁰ หรือ กล่าวถึงความเป็นมาของวงเครื่องสายว่า “...และที่เครื่องสายเป็นประธาน (ดนตรี) นั้น รวมเรียกว่า “สังคีต” ตามคัมภีร์สังคีตรัตนกรได้จำแนกเครื่องสังคีตออกเป็น 4 ประเภท คือ 1) ตะตะเครื่องที่มีสายดีดสีและเป็นเสียง 2) สุษิระเครื่องที่เป่าเป็นเสียง 3) อะวะนัฏฐะ เครื่องที่หุ้มหนังตีเป็นเสียง 4) ฆะนะเครื่องที่กระทบเป็นเสียง”²¹

การจำแนกลักษณะวงดนตรีและการจัดแบ่งประเภทของวงดนตรีของตำราเล่มนี้ ยังได้รับอิทธิพลจากงานพระนิพนธ์ “ตำนานเครื่องมโหรีปีพาทย์” ในสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เช่น การจำแนกประเภทของวงนอกจากวงปีพาทย์ มโหรี และเครื่องสาย ซึ่งเป็นวงดนตรีที่เป็นแบบแผนมาตรฐานแล้ว ยังประกอบด้วย กลองแขก ปี่ซอ และแคน ซึ่งแต่เดิมเคยได้รับความนิยมในแถบภาคกลาง เช่นเดียวกับการจำแนกประเภทประวัติการประสมวงในงานพระนิพนธ์

นอกเหนือจากอิทธิพลแนวความคิดเรื่องการรับอิทธิพลจากอินเดียแล้ว ตำราเรียนเล่มนี้ยังรับอิทธิพลเรื่องการให้ความสำคัญกับความถูกต้องของการใช้ข้อมูล ความถูกต้องของเนื้อหาหลักฐาน โดยบอกแหล่งที่มาของเนื้อหาและแนวความคิด ดังความว่า

การที่ข้าพเจ้าแต่งหนังสือเป็นผลสำเร็จได้เพียงนี้ ก็มิใช่โดยสติปัญญาของข้าพเจ้าแต่ผู้เดียวความรู้และหลักฐานต่าง ๆ ที่ข้าพเจ้ามีทราบก็ได้อาศัยหนังสือเหล่านี้เป็นบรรทัดฐานพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชชกาลที่ 5 พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชชกาลที่ 6 พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ นิพนธ์ของหลวงวิจิตรวาทการ...²²

18. บุญธรรม ตราโมท, คำบรรยายวิชาดุริยางคศาสตร์ไทย (กรุงเทพฯ : ศิลปสนองการพิมพ์, 2540), ค.

19. บุญธรรม ตราโมท, คำบรรยายวิชาดุริยางคศาสตร์ไทย (กรุงเทพฯ : ศิลปสนองการพิมพ์, 2540), 7.

20. บุญธรรม ตราโมท, คำบรรยายวิชาดุริยางคศาสตร์ไทย (กรุงเทพฯ : ศิลปสนองการพิมพ์, 2540), 7.

21. บุญธรรม ตราโมท, คำบรรยายวิชาดุริยางคศาสตร์ไทย (กรุงเทพฯ : ศิลปสนองการพิมพ์, 2540), 2-3.

22. บุญธรรม ตราโมท, คำบรรยายวิชาดุริยางคศาสตร์ไทย (กรุงเทพฯ : ศิลปสนองการพิมพ์, 2540), คำนำ.

“คำบรรยายวิชาดุริยางคศาสตร์ไทย” นับเป็นตำราในระบบการเรียนการสอนเล่มแรก แม้ตำราเล่มนี้นิพนธ์ขึ้นในปี 2481 แต่ความน่าเชื่อถือของตำราเรียนเล่มนี้ทำให้ยังคงใช้ในการเรียนการสอนสืบมาจนปัจจุบัน²³ ทั้งนี้ นอกจากความน่าเชื่อถือของตำราแล้วการที่มนตรี ตราโมท เป็นผู้มีความสามารถทั้งด้านดนตรี และงานวิชาการ ได้รับการยกย่องเป็นศิลปินแห่งชาติและนักวิชาการคนสำคัญของชาติ เช่นที่ สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงกล่าวถึงมนตรี ตราโมท ว่า “อาจารย์มนตรี เป็นศิลปินแห่งชาติสาขาดุริยางคศิลป์ที่มีผลงานการประพันธ์เพลงจำนวนมาก มีความรู้ในเรื่องดนตรีไทยทุกประเภทและดนตรีสากล นอกจากนี้ท่านยังเป็นนักเขียนและกวีอีกด้วย ปัจจุบันนี้จะหาใครที่มีความรู้รอบตัวอย่างท่านก็ยาก”²⁴ อีกทั้งมนตรี ตราโมทยังมีอายุยืนยาวมีผลงานและบทบาทในแวดวงดนตรีไทยตลอดชีวิต เช่น ได้รับเชิญเป็นอาจารย์พิเศษสอนรายวิชาประวัติศาสตร์ดนตรีไทย 1 และการประพันธ์เพลงไทย ที่คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รวมถึงเป็นวิทยากร และอาจารย์พิเศษของสถาบันอุดมศึกษาอื่น ๆ การเผยแพร่แนวความคิดและความรู้จึงเป็นไปอย่างกว้างขวางและสืบเนื่องยาวนาน นอกจากนี้การเป็นครูรุ่นแรกที่สอนในโรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ ซึ่งเป็นแหล่งผลิตศิลปินและนักวิชาการดนตรีไทยแห่งแรก ลูกศิษย์ที่สำเร็จการศึกษาจากสถาบันแห่งนี้จึงเป็นนักวิชาการดนตรีไทยกลุ่มแรกซึ่งมีบทบาทในการถ่ายทอดวิชาความรู้ในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ แนวความคิดจากการศึกษาในสถาบันแห่งนี้จึงมีอิทธิพลต่อการศึกษาดนตรีไทยในระบบการศึกษา

การที่รัฐบาลส่งเสริมให้มีการผลิตบัณฑิตสาขาวิชาดนตรีไทยในระดับอุดมศึกษา เช่น ภาควิชาศิลปนิเทศมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เริ่มรับนิสิตสาขาดนตรีไทยเป็นครั้งแรกในปี 2526 และต่อมาหลักสูตรการศึกษาดนตรีไทยในระดับอุดมศึกษาได้เปิดเพิ่มขึ้นในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ซึ่งการเปิดหลักสูตรการศึกษาดนตรีไทยในระดับอุดมศึกษานับเป็นการวางรากฐานการสืบทอดวัฒนธรรมดนตรีไทยในชนบของราชสำนัก ผ่านหลักสูตรการศึกษาขั้นสูง ส่งผลให้อิทธิพลแนวความคิดเรื่องความเป็นไทยและวิธีการเขียนงานประวัติศาสตร์ดนตรีไทยในสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพยังคงสืบต่อผ่านการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา

2.2 การสืบทอดผ่านการจัดกิจกรรมเผยแพร่ดนตรีไทย

การที่กรมศิลปากรมีบทบาทหน้าที่โดยตรงในสืบทอดวัฒนธรรมด้านศิลปกรรมของชาติ ทำให้กรมศิลปากรมีบทบาทในการสืบทอดวัฒนธรรมของราชสำนักอันเป็นแนวความคิดที่รัฐบาลภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองให้ความสำคัญว่าแสดงถึงความเป็นไทย แนวความคิดจากพระนิพนธ์เกี่ยวกับดนตรีไทยในสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพจึงถูกนำมาใช้ ผ่านการดำเนินงานทางวัฒนธรรมของกรมศิลปากร เช่น หลักสูตรการเรียนการสอนดนตรีไทยของวิทยาลัยนาฏศิลป์ การจัดผลงานการแสดงของกรมศิลปากร ณ โรงละครแห่งชาติ หรือ กิจกรรมการเผยแพร่ดนตรีไทย ของกรมศิลปากร ล้วนเป็นดนตรีไทยที่เป็นแบบแผนของราชสำนัก

รัฐบาลตั้งแต่สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (พ.ศ. 2502-2506) จนถึงพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ (พ.ศ. 2523-2531) ต่างประสบปัญหาการเสื่อมของวัฒนธรรมดั้งเดิม รวมถึงปัญหาภัยจากลัทธิคอมมิวนิสต์ ซึ่งรัฐบาลเห็นว่าส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของชาติ ดังการกล่าวถึงปัญหาการเสื่อมโทรมทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นปัญหาสืบเนื่องมาว่า “คนไทยรุ่นหลังเกิดการทอดทิ้งขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี และหันไปใช้วัฒนธรรมจากต่างชาติมากขึ้น กลุ่มที่มีการศึกษาสูงส่วนใหญ่ได้ผูกพันอยู่กับวัฒนธรรมต่างชาติมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ สังคมไม่แนะนำกดดันให้สมาชิกปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคมและกฎหมายที่สร้างขึ้นอย่างจริงจัง”²⁵

23. มีผู้ได้แย้งแนวความคิดดังกล่าว เช่น อุทิศ นาคสวัสดิ์ สุจิตต์ วงศ์เทศ ปัญญา รุ่งเรือง แต่แนวความคิดที่สืบทอดจากสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ยังคงได้รับการสืบทอดต่อมาในนักวิชาการรุ่นหลัง เช่น สงศักดิ์ ธรรมวิสาร สุรพล สุวรรณ ฯลฯ

24. มนตรี ตราโมท, ม.ด. ปกิณกนิพนธ์ (กรุงเทพฯ : สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538), ไม่ปรากฏเลขหน้า.

25. “แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5, 230,” สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, บันทึกข้อมูลเมื่อ 3 กันยายน 2560, https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=3780.

การส่งเสริมวัฒนธรรมประจำชาติขององค์การศึกษาสหประชาชาติ เช่น ฝ่ายวัฒนธรรมองค์การศึกษาสหประชาชาติ สนับสนุนงบประมาณเพื่อสนับสนุนกิจกรรมใด ๆ ของประเทศสมาชิกที่มุ่งให้เป็นไปในทางสร้างสรรค์ ศิลปะ ซึ่งเน้นถึงศิลปกรรมใด ๆ ที่เป็นรากฐานทางวัฒนธรรม²⁶ ทำให้วัฒนธรรมประจำชาติที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของความเป็นไทย เช่น ดนตรีไทย นาฏศิลป์ไทย ได้รับการสนับสนุนในการจัดกิจกรรมการแสดงทั้งภายในและภายนอกประเทศ เนื่องจากเป็นวัฒนธรรมที่แสดงถึงความเจริญของชาติ ดังการกล่าวถึงการส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรม เพื่อความมั่นคงของชาติและแก้ปัญหาภัยจากลัทธิคอมมิวนิสต์ว่า “...ส่งเสริมและผดุงรักษากับเผยแพร่ศิลปะด้านนาฏศิลป์และดุริยางคศิลป์อันเป็นศิลปะประจำชาติไว้...เป็นทางหนึ่งที่จะต้านทานและตั้งรับกระแสวัฒนธรรมของต่างชาติ โดยเฉพาะของพวกคอมมิวนิสต์ซึ่งกำลังใช้เล่ห์เพทุบาย ทุก ๆ ประการที่จะบั่นทอน ทำลายล้างความมั่นคงของชาติเราอยู่ทุก ๆ วิธีทาง”²⁷

การสืบทอดและเผยแพร่วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชาติเพื่อแสดงถึงความเป็นไทยจึงมีความจำเป็น พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร กับศิลปินนักแสดงที่เดินทางไปเผยแพร่วัฒนธรรมยังต่างประเทศแสดงถึงความสำคัญของเรื่องนี้ว่า “การที่ได้เดินทางไปเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมในต่างประเทศนั้น มีสิ่งทีคล้าย ๆ กับขัดกันมากอยู่ข้อหนึ่ง คือ ศิลปะกับการเมือง...ศิลปะกับวัฒนธรรมไทยนั้นคู่กันไปเสมอ เพราะเหตุว่าประเทศไทยก็เป็นประเทศที่มีศิลปะ มีวัฒนธรรม และถ้าเรารักษาศิลปวัฒนธรรมความดีของเราไว้ ก็ทำให้บ้านเมืองอยู่ดีได้ มีเกียรติได้...ถ้า ต่างประเทศเขาเห็นว่าเรามีศิลปะที่งดงาม ที่ลึกซึ้ง เขาก็เกรงใจเราและนับถือเรา”²⁸ ความสำคัญของวัฒนธรรมประจำชาติดังกล่าว รัฐบาลจึงตั้ง “สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ” สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ²⁹ ขึ้นในปี 2522 เพื่อเป็นหน่วยงานสำหรับทำหน้าที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมแห่งชาติ สนับสนุนวัฒนธรรมรวมถึงดนตรีไทยตามแบบแผนของราชสำนักเพราะแสดงถึงความเป็นไทยอันเป็นลักษณะเฉพาะของชาติ และความเป็นปึกแผ่นมั่นคงของประเทศชาติ³⁰ จึงทำให้วัฒนธรรมดนตรีไทยตามแบบแผนของราชสำนักได้รับการสนับสนุน ส่งเสริมในลักษณะการสืบทอดและเผยแพร่ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น จัดกิจกรรมการแสดงเผยแพร่ทางสื่อ จัดประกวดแข่งขันดนตรีไทย เปิดสอนดนตรีไทยแก่เยาวชน จัดทำคู่มือเสริมการเรียนรู้การสอน รวมถึง สรรหาบุคคลที่มีผลงานดีเด่นยกย่องเป็นศิลปินแห่งชาติ

ในปี 2524 รัฐบาลมีประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง “นโยบายวัฒนธรรมแห่งชาติ” เพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมประจำชาติ โดยชี้ถึงความสำคัญของวัฒนธรรมว่าเป็นเอกลักษณ์ของชาติที่สร้างความสามัคคีและความเป็นปึกแผ่นของคนในชาติ อันส่งผลต่อความมั่นคงของชาติ รัฐจึงต้องส่งเสริม รักษาไว้ ความว่า “วัฒนธรรมไทยเป็นเอกลักษณ์ของความเป็นไทย เป็นรากฐานของการสร้างสรรค์ความสามัคคีและความมั่นคงของชาติ เป็นสิ่งที่แสดงถึงศักดิ์ศรีเกียรติภูมิ และความภาคภูมิใจร่วมกันของคนไทย...สมควรต้องรักษาและส่งเสริมวัฒนธรรมไทยอย่างจริงจังและกว้างขวางเป็นพิเศษ”³¹

การส่งเสริมการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมยังเห็นได้จากในปี 2528 คณะรัฐมนตรี ซึ่งมี พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรี ประกาศให้วันที่ 2 เมษายนของทุกปีเป็น “วันอนุรักษ์มรดกของชาติ” เพื่อเป็นการเทิดพระเกียรติสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้ากรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่มีพระวิริยะอุตสาหะบำเพ็ญพระราชภารกิจในการอนุรักษ์มรดกของชาติในสาขาต่าง ๆ มีการจัดกิจกรรมการอนุรักษ์วัฒนธรรมแขนงต่าง ๆ ของชาติ

26. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. ศธ. 0701.9.10.6.1/7 กรรมการฝ่ายวัฒนธรรม.

27. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง. ศธ. 0701.9.1/35 แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.

28. อ้างถึงใน สุรพล วิรุฬห์รักษ์, นาฏยศิลป์ราชกิจที่ 9 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549), 46.

29. ปัจจุบันสังกัดกระทรวงวัฒนธรรม

30. ราชกิจจานุเบกษา, พระราชบัญญัติสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2522. เล่ม 26 ตอนที่ 40, 23 มีนาคม 2522.

31. ราชกิจจานุเบกษา, ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง นโยบายวัฒนธรรมแห่งชาติ. เล่ม 98 ตอน 201, 8 ธันวาคม 2524.

เพื่อรณรงค์สร้างความรัก ความเข้าใจและห่วงใยในมรดกทางศิลปวัฒนธรรม รวมทั้งให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพิทักษ์รักษามรดกทางวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของชาติให้มากยิ่งขึ้น โดยมีการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมในรูปแบบต่าง ๆ อันเป็นแบบอย่างในการส่งเสริมวัฒนธรรมเชิงอนุรักษ์ ลักษณะดังกล่าวย่อมทำให้ดนตรีไทยตามแบบแผนราชสำนักได้รับการสืบทอดอย่างเป็นรูปธรรม

ผลสรุปการดำเนินการวิจัย

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพซึ่งเป็นพระบรมวงศ์ชั้นสูงผูกพันใกล้ชิดกับองค์พระมหากษัตริย์อีกทั้งยังทรงดำรงตำแหน่งเป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ดูแลรับผิดชอบราชการเกี่ยวกับการปกครองบ้านเมือง แนวความคิดเกี่ยวกับความเป็นไทยของพระองค์จึงเป็นการชี้ให้เห็นถึง บทบาทของพระมหากษัตริย์ในฐานะผู้ปกครองซึ่งนำความเจริญและความสุขสู่ราษฎร เนื่องจากดนตรีไทยของศูนย์กลางอำนาจรัฐเป็นส่วนหนึ่งของความบันเทิงและพิธีกรรมของราชสำนัก ซึ่งผ่านกระบวนการปรุงแต่ง มีความประณีตงดงามไพเราะถึงขีดสุด (Classic) ตามแบบฉบับของศิลปะชั้นสูง จึงเป็นส่วนหนึ่งของความเจริญที่เกี่ยวเนื่องกับพระมหากษัตริย์ส่งผลให้งานพระนิพนธ์ดนตรีไทยจำกัดอยู่เพียงดนตรีของราชสำนักหรือดนตรีของศูนย์กลางอำนาจรัฐ ที่แบ่งแยกจากดนตรีตามภูมิภาคหรือหัวเมืองอย่างชัดเจน

นอกจากนั้นการที่ทรงให้ความสำคัญกับข้อเท็จจริงผ่านการให้เหตุผลบนพื้นฐานของการตรวจสอบยืนยันหลักฐานที่เชื่อว่าถูกต้อง เทียงตรง อีกทั้งทรงเป็นนักประวัติศาสตร์ซึ่งรอบรู้กว้างขวางในเรื่องต่าง ๆ พระนิพนธ์ตำนานดนตรีไทยจึงกล่าวถึงประวัติความเป็นมาอันเป็นผลจากการศึกษาความรู้ในขณะนั้นซึ่งเชื่อกันว่าอารยธรรมไทยได้รับอิทธิพลจากอินเดีย แนวความคิดและความรู้จากผลงานของพระองค์ท่านได้รับการสานต่อโดยมนตรี ตราโมท ศิลปินแห่งชาติและนักวิชาการดนตรีไทยคนสำคัญ นอกจากนี้การส่งเสริมวัฒนธรรมประจำชาติของรัฐบาลในช่วงรัฐบาลตั้งแต่สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (พ.ศ. 2502-2506) จนถึงพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ (พ.ศ. 2523-2531) โดยให้ความสำคัญกับดนตรีไทยที่สืบทอดจากราชสำนักย่อมส่งผลทำให้แนวความคิดและความรู้ที่พระองค์ทรงวางรากฐานไว้คงสืบทอดต่อมา

ข้อเสนอแนะ

บทความวิจัยเรื่องนี้ไม่ได้ศึกษาบทบาทของกรมศิลปากรต่อดนตรีไทยโดยตรงแต่จากการศึกษาพบข้อสังเกตว่าบทบาทกรมศิลปากรต่อดนตรีไทยน่าจะเป็นการศึกษาที่ชี้ให้เห็นถึงพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของดนตรีไทยที่ควรศึกษาต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยเรื่องนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “แนวความคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมและความเป็นไทยในงานพระนิพนธ์เกี่ยวกับดนตรีไทยของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพกับการสร้างวัฒนธรรมความเป็นไทย (พ.ศ. 2502-2531)” ซึ่งได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากกองทุนรัชดาภิเษกสมโภช และผลงานนับเป็นส่วนหนึ่งของศูนย์เชี่ยวชาญวัฒนธรรมดนตรีไทย คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บรรณานุกรม

Chulalongkorn. *Royal speech of King Chulalongkorn (from 1908 to 1910)*. Bangkok:

Sophon Phiphatthanakorn Printing House, 1915.

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. *พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*.
(ตั้งแต่ พ.ศ. 2451 ถึง พ.ศ. 2453). พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2458.

Damrong Rajanubhab. "Explication of the Gamero legend." In *Gamero Chapter Meeting and Explanation of the Gamero Legend*, 1-26. Phra Nakorn: Sophonpipatthanakorn Printing House, 1928.

สมเด็จพระยาธรรมาธิราชธรรมาภพ. "อธิบายตำนานมโหรี." ใน *ประชุมบทมโหรีก็บอธิบายตำนานมโหรี*, 1-26. พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2471.

Damrong Rajanubhab. "Lectures on the Chronicle of Siam." In *The cremation ceremony of Mr. Boo Rueangwiset*, 1-201. Bangkok: n.p., 1949.

สมเด็จพระยาธรรมาธิราชธรรมาภพ. "แสดงบรรยายพงษาวดารสยาม." ใน *งานฉาบปูนกิจศพนายบู เรืองวิเศษ*, 1-201. กรุงเทพฯ : ม.ป.พ., 2492.

Damrong Rajanubhab. *Legend of Thai verse*. Phra Nakhon: Thai Printing House, 1925.

สมเด็จพระยาธรรมาธิราชธรรมาภพ. *ตำนานเสภา*. พระนคร : โรงพิมพ์ไทย, 2468.

Damrong Rajanubhab. "Legend of the Piphat Musical Instrument." In *The Cremation Ceremony of Khunying Manopakorn Nititthada*, 1-23. Bangkok: n.p., 1930.

สมเด็จพระยาธรรมาธิราชธรรมาภพ. "ตำนานเครื่องมโหรีปี่พาทย์." ใน *งานพระราชทานเพลิงศพคุณหญิงมโนปกรณ์นิติธาดา*, 1-23. กรุงเทพฯ : ม.ป.พ., 2473.

Damrong Rajanubhab. *Panji tales*. 4th edition. Phra Nakhon: Klang Wittaya Publishing House, 1965.

สมเด็จพระยาธรรมาธิราชธรรมาภพ. *ตำนานเรื่องลครอิเหนา*. พิมพ์ครั้งที่ 4. พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2508.

Damrong Rajanubhab. *Tales of Archeology*. Bangkok: Amorn Phim, 1972.

สมเด็จพระยาธรรมาธิราชธรรมาภพ. *นิทานโบราณคดี*. กรุงเทพฯ : อมรการพิมพ์, 2515.

Eawsriwong, Nithi. *Western Historiography*. n.p.: n.p., 1976.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. *ประวัติศาสตร์นิพนธ์ตะวันตก*. ม.ป.ท.; ม.ป.พ., 2519.

National Archives. *MOE Division. 0701.9.10.6.1/7 Culture Commission*.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กอง ศธ. 0701.9.10.6.1/7 *กรรมการฝ่ายวัฒนธรรม*.

National Archives. *MOE Division. 0701.9.1/35 Development Plan for the Northeast Region*.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กอง ศธ. 0701.9.1/35 *แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*.

Office of the National Economic and Social Development Council. “National Economic and Social Development Plan No. 5, 230.” https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=3780.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. “แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5, 230.” https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=3780.

Royal Gazette. *Act of the Office of the National Cultural Commission, 1979*. Volume 26, Section 40, March 23, 1979.

ราชกิจจานุเบกษา. *พระราชบัญญัติสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2522*. เล่ม 26 ตอนที่ 40, 23 มีนาคม 2522.

Royal Gazette. *Announcement of the Office of the Prime Minister on National Cultural Policy*. Volume 98, Section 201, 8 December 1981.

ราชกิจจานุเบกษา. *ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง นโยบายวัฒนธรรมแห่งชาติ*. เล่ม 98 ตอน 201, 8 ธันวาคม 2524.

Sattayanurak, Saichol. *A History of the Thinking about Thai Society and Culture from the Viewpoints of Thai Intellectuals (1892-1992)*. Bangkok: The Research Fund Office, 2007.

สายชล สัตยานุรักษ์. *โครงการประวัติศาสตร์วิจิตรเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมไทยของปัญญาชน (พ.ศ. 2435-2535)*. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2550.

Tramote, Montri. *Lectures of the subject of Thai music*. Bangkok: Silpasanong Printing, 1997.

บุญธรรม ตราโมท. *คำบรรยายวิชาดุริยางคศาสตร์ไทย*. กรุงเทพฯ : ศิลปสนองการพิมพ์, 2540.

Tramote, Montri. *M. P. Miscellany*. Bangkok: Institute of Thai Studies. Chulalongkorn University, 1995.

มนตรี ตราโมท. *ม.ต. ปกิณกะนิพนธ์*. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.

Wichitwatakarn. "The Fine Arts Department (part relating to the duties of the provincial governor)." In *The First Director-General of the Fine Arts Department*, Maj. Gen. Luang Wichitwathakan, 66-69. Bangkok: Chong Charoen Printing, 1892.

หลวงวิจิตรวาทการ. "การศิลปากร (ส่วนที่เกี่ยวกับหน้าที่ข้าหลวงประจำจังหวัด)." ใน *อธิบดีคนแรกของกรมศิลปากรพลตรีหลวงวิจิตรวาทการ*, 66-69. กรุงเทพฯ : จงเจริญการพิมพ์, 2435.

Wirunrak, Suraphon. *Dance in the reign of King Rama IX*. Bangkok: Chulalongkorn University Press, 2006.

สุรพล วิรุฬห์รักษ์. *นาฏยศิลป์รัชกาลที่ 9*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.